

Stav a vývoj odborov architektúra, urbanizmus, dizajn

Jan Komrska

VÝCHOVA K POSLANIU ARCHITEKTA-URBANISTU

Fakulta architektúry pripravuje svojich poslucháčov na rozvíjanie architektonickej tvorby vo všetkých stupňoch mierky priestoru, od interiéru až po región. Zvládnutie príslušných inžinierskych, výtvarných a humanitných disciplín však napriek svojej náročnosti nestačí na to, aby mohol architekt plniť dobre svoje poslanie. Dobrý architekt by mal byť osobnosťou, ktorá vie uplatniť svoj pozitívny vplyv v prospech architektúry, proti diktátu priemernosti a komerčného nevkusu a napriek tlakom utilitárneho pragmatizmu - to všetko bez povýšenosti alebo mesianizmu. Ak má škola napomáhať rastu osobností, ktoré budú schopné pozitívne pôsobiť v prospech architektúry, musí pre to vytvárať vhodné prostredie. Treba sa pritom zamyslieť nad samou podstatou školy, nad jej najvlastnejším zmyslom.

Otázku o všeobecne platnom význame školy si položil aj R. Palouš (rektor Karlovej univerzity po roku 1989), keď píše: "Výraz škola je odvodený od gréckeho slova Scholé, ktorého doslovný preklad je "prázdno", alebo "vakácie". Pôvodný grécky význam poukazuje na celkom inú funkciu školy, akú ju chápeme dnes a ako škola funguje v súčasnej realite. Scholé-vakácia je priestor, kde človek nie je zaneprázdnený denným zhone a ruchom početných obstarávk, kde každodenné starosti aj radosti, zamestnania aj zábavy podstupujú a kde sa rozprestrie medzera, ktorá má akýsi magický účinok: neprítomnosť zaneprázdnenia otvára zrazu pohľad na to, čo nie je všednodenné, mimoriadne."³

R. Palouš vidí paralelu ku gréckemu "scholé" aj v kresťanskom "educatio", kde škola predstavuje priestor pre nedel'né zamyslenie. Podobne ako v stredoveku aj na začiatku novoveku sa poslanie školy nespája s prípravou na výkon zamestnania. Ani Luther, ani Komenský nenavrhujú školu ako prípravu pre zamestnanecké životné úlohy. Podľa R. Palouša sa až v 19. storočí, v súvislosti s etatizáciou spoločnosti, škola stáva záležitosťou nutnej prípravy pre každodenný život, pre možnosť účasti občana na výrobe a správe.

Úmerne s koncentráciou moci štátu rastie aj jeho vplyv na školstvo, ktorý sa spravidla prejavuje v požiadavkách na obsah výučby a jej orientáciu na prípravu pre zamestnanie. V totalitných štátoch možno hovoriť o úplnej subordinácii školstva štátnej administratíve. Všetka výchova musí slúžiť účelom, ktoré diktuje centralizovaná moc. Škola je dielňa na výrobu zamestnancov. Len v

takomto štáte môžu štátni úradníci určovať, aké vedomosti majú mať absolventi školy a koľko ich má byť. Totalitný štát potrebuje občanov vystrihnutých podľa určenej schémy a škola má úlohu ich vyprodukovať. Naproti tomu v spoločnosti založenej na občianskom princípe, ktorú K. R. Popper nazýva otvorenou spoločnosťou, je vzdelávanie zbavené štátneho dozoru i paternalizmu a formovanie občana sa deje "neplánovite", na základe individuálneho záujmu vzdelávaného a osobného étosu učiteľa. V otvorenej spoločnosti nadobúda prevahu zmysel učenia nad jeho utilitárnym účelom. V. Bělohradský popisuje svoju skúsenosť, keď sa na neho obrátil učiteľ učiaci nevyliciteľne choré deti s otázkou, čo má učiť deti, ktorým nezostáva viac ako rok života, aby to malo zmysel. V. Bělohradský píše: "Burcujúci na tejto otázke je rozdiel medzi zmyslom a účelom, ktorý sa tu na nás zrazu vyrútil. Porozumenie tomu, že zmysel je niečo iné, ako ľudské ciele, že leží za všetkým, čo môže byť cieľom, nás vyháňa z bezpečia všedného dňa. Burcujúce je pochopiť, že zmysel má len to, čo obstojí aj tam, kde všetka účelnosť zaniká."¹

Rozdiel medzi účelom a zmyslom vo vyučovaní a výchove má svoju paralelu aj v architektonickej tvorbe. Aj v architektúre ide o hľadanie zmyslu, ktorý je niekde ďalej a vyššie ako účel. Samozrejme, že architektúra musí účel plniť, ale nie len to, nemôže sa zbaviť úlohy hľadania zmyslu. Ak teda vo výučbe zmysel prevláda nad účelom a rovnako to platí aj v architektonickej tvorbe, tak potom vo výučbe architektonickej tvorby dochádza k sčítaniu týchto rozdielov. Výučbu architektúry, vo väčšej miere ako výučbu v iných oblastiach, charakterizuje úsilie pochopiť zmysel toho, čo presahuje bežné ciele.

Pri hľadaní toho, čo a ako učiť budúcich architektov, nemožno obísť existenciu dvoch odborov, v ktorých poslucháčov pripravujeme. Aktuálnou otázkou je miera oddaľovania či približovania oboch odborov - architektúry a urbanizmu.

To, čo obidva študijné odbory spája alebo oddeľuje, možno vnímať z rôznych hľadísk, ktorými sú:

- vedné odbory,
- tvorba priestoru,
- spoločenská úloha a prax.

Architektúra a urbanizmus sú dva rozdielne vedné odbory. Pre obidva je charakteristické, že sa rozvíjajú v úzkom kontakte s inými vednými odbormi. Kým architektúra sa ako vedný odbor viaže najmä na stavebnú mechaniku, stavebnú fyziku a na odbory zaoberajúce sa náukou o materiáloch, tak urbanizmu sú zasa blízke odbory ako geografia, krajinná ekológia, doprava, sociológia, demografia... Príbuzné odbory odborov architektúry a urbanizmu sú značne rozdielne

a pôsobia na ich diferenciáciu. Možno povedať, že čím viac sa prehĺbuje vedecký rozmer študijných odborov architektúra a urbanizmus, tým viac sa od seba oba odbory vzdalujú. Je teda celkom prirodzené, že doktorandské štúdium prebieha v jednom alebo druhom odbore relatívne oddelene.

Z hľadiska tvorby priestoru sú si oba odbory blízke tak, že sa medzi nimi ťažko hľadá ostrá hranica. Eva Jiříčková to vyjadrila takto, keď popisuje svoju metódu výučby architektov: "Architekt musí riešiť priestor. Každý priestor má vzťah k vonkajšiemu priestoru a ten vonkajší zasa k urbanizmu, takže kde skončíte? Architekt musí byť schopný zvládnuť všetky vzťahy. V našom odbore sa nedá separovať."² Tvorba priestoru je esenciálnou úlohou architekta od interiéru po región a na každom stupni riešenej úlohy je treba vidieť aspoň o jeden stupeň nižšie aj vyššie. Tým sa zotierajú rozdiely medzi architektom a architektom - urbanistom. Výučba priestorotvorby by teda mala byť integrovaná bez výrazného odlišovania študijných odborov.

Tretím hľadiskom je spoločenská úloha a prax architektúry a urbanizmu. Klientom architekta je spravidla jednotlivец (či už fyzická alebo právnická osoba), ktorý má síce legitímny, ale individuálny záujem o využitie svojej nehnuteľnosti pre svoj prospech. Naproti tomu architekt-urbanista pracuje pre klienta, ktorý sleduje záujem spoločnosti, ktorým je optimálne využitie územia tak, aby všetci užívatelia územia a nehnuteľností boli v rovnoprávnom postavení. Každý architekt musí byť pripravený vnímať ten istý problém z oboch strán a musí teda prejsť školením v oboch odboroch. Skúška odbornej spôsobilosti, ktorou Slovenská komora architektov dáva oprávnenie pre výkon vybraných činností vo výstavbe a územnom plánovaní, prebieha osobitne pre projektovanie stavieb a osobitne pre územné plánovanie, ale tiež pre obidve činnosti spolu. Znamená to teda, že architekti v praxi sa buď špecializujú na jeden z odborov, alebo pôsobia v obidvoch odboroch.

Ak zohľadníme všetky tri pohľady na diferenciáciu či integráciu študijných odborov, vychádza z toho potreba ich diferenciácie v postgraduálnom štúdiu a integrácie vo vysokoškolskom štúdiu. Hľadanie zmyslu štúdia súvisí s jeho univerzalitou, snaha separovať študijné odbory vyznieva zasa priveľmi účelovo.

Potreba výchovy univerzálneho architekta je umocnená ešte aj tým, že v súčasnej dobe zmien možno ťažko predvídať, v akej oblasti bude absolvent pôsobiť. Chceme vyjadriť presvedčenie, že dnešní poslucháči Fakulty architektúry STU v Bratislave budú pôsobiť v prospech architektúry, a to v otvorenej občianskej spoločnosti. Okrem schopnosti tvoriť priestor budú na to potrebovať orientáciu v základných princípoch tejto spoločnosti. Dnes nevieme povedať, či poslucháč

fakulty architektúry bude viac potrebovať znalosti projektovania objektov alebo navrhovania územných plánov a či sa bude viac alebo menej špecializovať v súlade so študijnými odbormi, ale celkom iste bude potrebovať schopnosť rozlišovať medzi štandardom a extrémizmom v riešení spoločenských otázok. Najmä ak bude pôsobiť vo sfére urbanizmu, bude musieť vedieť rozoznávať pravicové a ľavicové, konzervatívne a liberálne postoje a prístupy k riešeniu problémov a ich vplyv na urbanistické návrhy.

V nemeckej územno-plánovacej terminológii sa používa dvojica pojmov raumordnung a raumplanung, z prvého cítiť pravicový a z druhého zasa ľavicový akcent. Tým, že tieto pojmy takmer vždy vystupujú ako dvojica, poukazujú na previazanosť politológie a urbanizmu. Architektúra vždy nejakým spôsobom vyjadrovala usporiadanie mocenskej štruktúry a bude odrážať aj charakter občianskej spoločnosti.

Poslaním architekta v odbore navrhovania stavieb aj v odbore urbanizmu je byť nositeľom civilizačných a kultúrnych hodnôt a byť reprezentantom postojov zodpovedných ako pred vlastným svedomím, tak aj pred nárokmi slobodných spoluobčanov. Podstata tohto poslania nezávisí na fyzických rozmeroch priestoru, v ktorom sa uplatňuje.

Literatúra:

1. Bělohradský, V.: Myslet zeleň světa. Praha 1997, s. 112.
2. Horský, J.: Hovoříme s Evou Jiříčkovou. Architekt 1-2/97, Praha 1997, s. 54.
3. Palouš, R.: Světověk. Praha 1990.

*

*Ing.arch. Ján Komrska, CSc., FA STU,
Katedra tvorby sídiel*

EDUCATION CONCERNING THE MISSION OF AN ARCHITECT - TOWN PLANNER

By Ján Komrska

An architect as a town planner should carry out his work for the benefit of applying architecture in society - mainly in towns and villages. Education concerning this mission should include something from the original sense of architecture, thus from times of antique, the middle ages and new ages. The school of those times has not been of strictly utilitarian matters and this unutilitarian matter or the other way round, but something more than just utility should be common in architecture. In this sense, to search for the differences in education of an architect, specialist for buildings, and a town-planner, specialist for town-planning, seems to be something too utilitarian.